

УДК 327.5/.8(477:4)

DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2024/2-10/11>Ярослав ТЮТЮМА, студ.
ORCID ID: 0009-0000-5077-6470
e-mail: tyutyuma.jaroslav@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЛЬ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Вступ. Робота присвячена вивченню ролі України в забезпеченні європейської безпеки. Розглядаються ключові аспекти взаємодії України з європейськими партнерами, а також її внесок у вирішення сучасних безпекових викликів та загроз у регіоні.

З посиленням геополітичних та економічних зав'язків у сучасному світі роль України в європейській безпеці стає визначальною. В контексті інтеграції в європейські структури та активної участі в міжнародних ініціативах, Україна впливає на формування безпекового простору на континенті.

Методи. Дослідження базується на аналізі дипломатичних та політичних подій, оцінці ефективності взаємодії України з країнами Європи, а також вивченні стратегій та заходів, спрямованих на зміцнення європейської безпеки через участь України.

Результати. У результаті дослідження виявлено, що Україна відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки в Європі через свою активну участь у міжнародних миротворчих місіях, розвиток стратегічного партнерства з країнами Європи та впровадження реформ для підвищення ефективності власних безпекових систем.

Висновки. Україна відіграє ключову роль у формуванні та зміцненні європейської безпеки. Її зусилля у напрямі співпраці з європейськими партнерами та участь у міжнародних ініціативах є важливим чинником стабільності та безпеки в регіоні, що потребує подальшого розвитку та поглиблення стратегічного партнерства.

Ключові слова: Україна, європейська безпека, геополітика, спільні безпекові ініціативи, миротворчі місії, кіберзагрози, гібридна війна.

Вступ

Геостратегічне розміщення України надає їй унікальні можливості і ставить перед викликами. З одного боку, це положення сприяє ролі посередника між країнами Заходу і Сходу, Півночі та Півдня. З іншого боку, воно перетворює країну в "сіру зону" Європейського континенту, розділеного між НАТО/ЄС та Росією і супровідними структурами.

Україна поділяє цю "сіру зону" з Молдовою, яка має невирішене придністровське питання, а також частково з Грузією, яка стикається з власними невирішеними конфліктами. Цей простір був визначений ЄС програмою "Східне партнерство", у той час як росія прагне включити його до новоствореного інтеграційного об'єднання – Євразійського союзу з метою закріплення російського впливу на пострадянському просторі (Партнерство України з ЄС в безпековій сфері).

Оголошуючи свій намір прийняти позаблоковий статус, Україна відмовилась від можливості приєднання до НАТО. З цього погляду країна, спрямована на забезпечення національної безпеки в контексті позаблоковості, змушена витратити значно більше зусиль для знаходження додаткових зовнішніх гарантій безпеки. Також Україна докладає значних зусиль для визначення шляхів підвищення ефективності своїх збройних сил (Лисяк, 2013).

З початку січня 2013 р. Україна активно виступає в ролі посередника та забезпечує додаткові гарантії національної безпеки шляхом участі в ОБСЄ та ОЧЕС. У рамках ОБСЄ перспективні напрями включають будівництво "простору безпеки" та перетворення регіону Центральної та Східної Європи на зону, вільну від ядерної зброї. Це базується на Договорі про звичайні збройні сили в Європі 1990 р., оновленому в 1999 р. (Партнерство України з ЄС ...), який підписали росія, білорусь, Казахстан і Україна.

Україна, відрізняючись від інших підписантів та будучи позаблоковою державою, може виступити як посередник і організатор діалогу між ключовими акторами для підготовки нового варіанта Договору про звичайні збройні сили в Європі. Цей процес має врахувати нові реалії, такі як розширення НАТО та

складна ситуація на Кавказі. Україна як держава, що добровільно відмовилася від ядерної зброї, зберігає "моральний авторитет" у сфері ядерного роззброєння.

Важливо відзначити, що Україна, не входячи до воєнно-політичних блоків, таких як НАТО та ОДКБ, не покладається на "ядерну парасольку" (Лисяк, 2013).

Зміни у зовнішній політиці світових держав під час переходу від біполярного до нового міжнародного порядку актуалізують вивчення міжнародної діяльності України в період 2014–2019 рр. Сучасні міжнародні відносини визначаються виразним позиціонуванням провідних країн світу, які активно використовують інструменти "м'якої сили", що підвищує їхній імідж. Вивчення особливостей зовнішньої політики України дасть змогу оцінити її вплив на розвиток міжнародних відносин.

Становлення України як суб'єкта міжнародних відносин виявляється складним, суперечливим і тривалим процесом. У сучасних умовах триває пошук оптимальних концептуальних підходів до зовнішньої політики країни. Україна, стикаючись із складними внутрішніми і зовнішніми викликами, обрала шлях євроінтеграції, що привело до динамічного розвитку відносин з ЄС. Однак російська агресія з 2014 р., включаючи анексію Криму та початок гібридної війни на Донбасі, створює складнощі для національної та європейської безпеки. Незважаючи на бажання України і ЄС уникати силових методів, російські дії ставлять під загрозу систему безпеки нації та Європи.

Мета статті – глибокий аналіз та розгляд різних аспектів участі України в євроатлантичних ініціативах та її впливу на європейську безпеку. У статті звертається увага на динаміку та стратегічні аспекти присутності України в таких ключових міжнародних структурах, як НАТО та інші європейські безпекові партнерства.

Основний акцент спрямований на оцінку внеску України в розв'язання актуальних безпекових викликів, зокрема в контексті кіберзагроз, гібридної війни та інших форм асиметричної загрози. Зокрема, розглядаються конкретні ініціативи та заходи, які Україна вживає для зміцнення європейської стабільності й безпеки.

У статті також ретельно аналізується стратегічне партнерство України з іншими країнами та участь

© Тютюма Ярослав, 2024

у спільних безпекових ініціативах. Висвітлюються ключові аспекти співпраці та обміну інформацією, що можуть мати важливий вплив на загальну безпеку та стабільність в Європі.

Методи

Дослідження базується на аналізі дипломатичних та політичних подій, оцінці ефективності взаємодії України з країнами Європи, а також вивченні стратегій та заходів, спрямованих на зміцнення європейської безпеки через участь України.

Результати

Роль європейських країн у глобальній політиці та системі міжнародних відносин є важливою та стратегічною. Європейська інтеграція визначається як стратегічний та цивілізаційний вибір для українського суспільства.

Відносини між Україною та Європейським Союзом (ЄС) розглядаються в контексті налагодження й розвитку. Міжнародно-правова база та механізми співробітництва включають Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, підписану в 1994 р. в Люксембурзі. Саміти між Україною та ЄС є ключовою формою розвитку партнерства.

У нових умовах існування важко визначити механізми безпеки для держав середньої ланки, виробити критерії для насичення їх ефективними компонентами та адекватно спрямувати зовнішньополітичні зусилля на розв'язання проблем безпекового існування та досягнення конкретних, прагматичних результатів. У зв'язку з цим формування безпекового простору навколо України потребує особливої уваги як теоретичного, так і практичного погляду на міжнародно-політичні системи на глобальному, регіональному та субрегіональному рівнях. Також важливі механізми дво- і багатосторонньої співпраці в реалізації зовнішньої політики України, яка активно взаємодіє в процесах глибокої трансформації.

Серед таких механізмів міжнародна система універсальної та регіональної безпеки, яка здійснюється через провідні міжнародні структури. Також слід урахувати інтеграційну парадигму, яка визначає вступ України в європейський та євроатлантичний простір. Площина двосторонніх відносин включає співробітництво з провідними партнерами, з якими розбудовується міжнародно-системний механізм стратегічних союзів.

Зазначені структури та парадигми є не лише захисними механізмами, а й сприяють взаємодії та вирішенню сучасних викликів. Україна активно взаємодіє з міжнародними структурами, робить свій внесок у їх розвиток, що підтверджує її важливу роль у глобальній системі безпеки.

Система кооперативної безпеки, об'єднуючи різнопланові механізми, є ефективним інструментом протидії викликам сучасності. Україна, використовуючи захисні схеми та роблячи внесок у вдосконалення цих систем, визначається як активний учасник та суб'єкт міжнародно-політичної системи, спрямований на зміцнення глобальної безпеки.

Вплив політичних та економічних факторів на інтеграцію України до ЄС розглядається в контексті уповільнення темпів цього процесу. Сучасна політика ЄС щодо України включає в себе Угоду про асоціацію, ратифіковану в 2014 р., і утворення Поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Дипломатичні відносини України з провідними країнами Західної Європи, такими як Німеччина, Італія, Великобританія, Франція, Австрія, а також розвиток відносин із країнами Центрально-Східної Європи, включаючи Молдову, Білорусь, Прибалтику, Чехію,

Польщу, Румунію, Угорщину та інші, є важливими аспектами зовнішньої політики України.

У період з 2014 по 2019 р. міжнародні відносини України визначалися традиційним розподілом компетенцій у зовнішній політиці. У стратегічних напрямках встановлювалися конкретні форми міжінституційного співробітництва, зокрема щодо реалізації Угоди про асоціацію України – ЄС та оновленого Порядку денного асоціації Україна – ЄС у 2015 році. Було проведено оновлення нормативних актів Міністерства закордонних справ України стосовно координації дій центральних органів виконавчої влади щодо участі у міжнародних заходах.

Активна роль депутатів, які очолювали комітети Верховної Ради та брали участь у складі делегацій у парламентських асамблеях Ради Європи, ОБСЄ, сприяла просуванню інтересів України та консолідації позитивних практик співпраці. Зокрема, створено міжпарламентські групи з багатьма країнами, включаючи країни ЄС та інші регіони, що сприяло розширенню співпраці.

Проте існували суперечності, які унеможливлювали ефективну реалізацію окремих напрямів зовнішньої політики, наприклад затримка з призначенням послів у ряді країн і міжнародних організацій. У 2014–2015 рр. Україна переглянула ключові стратегічні документи у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони. Зміни до законодавства та прийняття нових стратегічних документів визнали росію державою-агресором, що змінило стратегічний підхід до взаємодії з нею та підкреслило необхідність приєднання до НАТО та ЄС для забезпечення національної безпеки (Шевченко, 2021).

Протягом 2015 р. зовнішньополітична діяльність України була інтенсивною та відповідала передбаченим пріоритетам у Коаліційній угоді, Програмі Кабінету Міністрів України на 2015 р., а також планах виконання Угоди про асоціацію з ЄС та Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020". Основні напрями зовнішньої політики були спрямовані на вирішення конфлікту з росією (Нормандський формат і Мінський процес), співпрацю з ОБСЄ, ООН, а також на розвиток двосторонніх відносин зі США, Німеччиною, Францією.

Зазначена позитивна динаміка політичного діалогу на вищому рівні та спільні економічні та енергетичні проекти сприяли активній зовнішньополітичній взаємодії України з Великою Британією, Канадою, Польщею, країнами Балтії. Також взаємодія з НАТО значно активізувалася.

Обрання України непостійним членом Ради Безпеки ООН у жовтні 2015 р. стало важливим кроком у співпраці з міжнародними організаціями. Співпраця з Вишеградськими країнами допомогла зменшити залежність України від російського газу завдяки реверсу зі Словаччини, Угорщини та Польщі. Незважаючи на збереження існуючих європейських санкцій проти росії, нові заходи не були введені (згідно з Ukrainian Prism, 2016) (Шевченко, 2021).

У 2016 р. зовнішньополітична діяльність України спрямовувалася на європейську та євроатлантичну інтеграцію, а також на протидію російській агресії. Установлення посади віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та призначення І. Климпуш-Цинцадзе сприяло інституціоналізації європейського та євроатлантичного векторів зовнішньої політики. У цей період було створено Комісію з питань координації євроатлантичної інтеграції при Президентові України, а в Урядовому офісі з питань європейської та євроатлантичної інтеграції розширено штат та функції.

У вересні 2016 р. оголошено про створення Механізму координації реалізації цільових фондів НАТО. При цьому пріоритети, обговорювані зовнішньополітичними суб'єктами України, у більшості випадків вже закріплені в наявних стратегічних документах. Проте не продовжено позитивну практику розробки урядових планів дій щодо Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020", як це було в 2015 р. (Report on implementation ..., 2020).

Україна активно розбудовувала свої міжнародні відносини в напрямках євроатлантичної інтеграції та співпраці з міжнародними організаціями і країнами G-7. Співпраця з НАТО була посилена за рахунок додаткових заходів для покращення координації та планування спільної роботи, включаючи новий порядок підготовки Річних національних програм співробітництва з НАТО. Зокрема, наприкінці 2016 р. було прийнято новий порядок підготовки Річних національних програм співробітництва з НАТО.

У співпраці з країнами G-7 та сусідніми державами Україна отримала додаткову підтримку для протидії російській гібридній агресії.

На євроатлантичному напрямі варто відзначити виділення комплексного пакета підтримки України на Варшавському саміті НАТО в липні 2016 р. Цей пакет охоплював 13 сфер і 40 цільових напрямків, а також розширення восьми цільових фондів НАТО, що сприяло розширенню співпраці з державами-членами НАТО, включаючи аспекти невійськового характеру (Association Agreement ..., 2014).

У 2017 р. інституційне співробітництво покращилося. Була прийнята Доктрина інформаційної безпеки та Енергетична стратегія України до 2035 року. Середньостроковий план дій уряду до 2020 р. містив завдання щодо економічної та енергетичної дипломатії, європейської та євроатлантичної інтеграції. Також було затверджено Експортну стратегію України та Концепцію підвищення обізнаності громадськості про співпрацю України з НАТО.

Загалом, у цей час Україна продовжувала активно просувати свої інтереси на міжнародній арені, зосереджуючись на захисті прав людини, правовій боротьбі з росією, розбудові співпраці зі світовими організаціями та країнами-партнерами (Шевченко, 2021).

У контексті російської агресії проти України не ефективна комунікація з ключовими країнами-партнерами, такими як Північна Америка та Європейський Союз, стала визначальною для підтримки територіальної цілісності, засудження агресії, невизнання анексії Криму та продовження санкцій проти росії. Дії України в рамках міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ та Рада Європи, спрямовані на привертання уваги міжнародної спільноти до ситуації в регіоні.

Президент та інші представники України активно взаємодіяли з міжнародними партнерами, тримаючи актуальні питання на порядку денному в робочих та офіційних візитах за кордон. Це було особливо важливо в контексті підтримки Мінських домовленостей, які залишалися основним механізмом вирішення конфлікту з росією.

У 2017 р. було помітне посилення та продуктивізація відносин між Україною та ЄС. Відвідання Президентом України столиці ЄС та участь у саміті Східного партнерства підкреслили важливість співробітництва. Україна продовжувала активну співпрацю з НАТО на різних рівнях, і надзвичайно важливою була призначення В. Пристайка головою місії України при НАТО.

Загалом, вказані кроки свідчать про рішучий підхід України в співпраці з міжнародними партнерами, який був насичений зусиллями просування власних

інтересів у контексті міжнародної безпеки та взаємодії з ключовими акторами (Шевченко, 2021).

Протягом 2018 р. Україна активно проводила переговори з Туреччиною та Ізраїлем з метою укладення угод про вільну торгівлю. Також відбулася низка двосторонніх та міжнародних економічних форумів, участь у яких взяло керівництво України, зокрема з Албанією, Угорщиною, Білоруссю, Литвою, Південною Кореєю, Канадою та Грузією.

У напрямі європейської та євроатлантичної інтеграції продовжувалася висока координація заходів. Президент України вніс зміни у порядок розробки річних національних програм під егідою Комісії Україна-НАТО. Також відбулася друга міжнародна конференція з реформ в Україні у Копенгагені, організована у співпраці з європейськими партнерами (Про виконання Угоди про асоціацію ..., 2017).

У сфері економічної дипломатії був створений офіс просування експорту, а в грудні 2018 р. розпочав роботу державний орган "Офіс просування експорту України". Також у цьому році набув чинності Закон України "Про дипломатичну службу України", що впливає на аспекти міжінституційного співробітництва та підкреслює роль посла як вищого представника України за кордоном.

Важливим кроком стала ініціатива Президента України щодо закріплення в Конституції стратегічного курсу на повноправне членство в ЄС та НАТО. Це відкрило нові перспективи для України на шляху до європейської інтеграції. Рада асоціації Україна-ЄС ухвалила рішення про можливий перегляд Угоди про асоціацію в окремих галузях.

Узагальнено, високий рівень активності та різноманіття заходів свідчать про наступність та детермінованість України в управлінні зовнішньоекономічними та політичними відносинами, а також про спроби стратегічного перегляду шляхів просування євроатлантичної інтеграції.

Незважаючи на зміну урядової команди в 2019 р., основні стратегічні напрямки зовнішньої політики України залишалися стійкими та не зазнали серйозних змін протягом останніх п'яти років. У цьому році Брюссель взяв на себе важливе посередництво в тристоронніх переговорах між ЄС, росією та Україною щодо угоди про транзит російського газу через Україну, яка б відповідала стандартам ЄС.

У сфері співпраці з НАТО важливі результати стосувалися адаптації внутрішніх реформ, забезпечення фінансової та консультативної підтримки, а також утримання солідарності між членами Альянсу в підтримці України проти російської агресії. Нова версія Дорожньої карти Україна-НАТО з питань оборонного та технічного співробітництва була підписана за результатами засідання Спільної робочої групи в грудні. Проте не вдалося завершити процес приєднання до Центру передового досвіду з енергетичної безпеки НАТО, який був запланований на 2018 р., також не було узгоджено розблокування Комісії Україна-НАТО, заблокованої Угорщиною.

У 2019 р. досягнуто значних успіхів у протидії російській агресії та забезпеченні міжнародної підтримки територіальної цілісності та суверенітету України. Притягнення Росії до відповідальності в міжнародних судах стало важливою тенденцією у протидії агресії, досягнувши значних позитивних результатів у 2019 р. (Про ратифікацію Угоди про асоціацію ..., 2014).

Міжнародна реакція на дії російської федерації

Звернення до міжнародної спільноти щодо порушення російською федерацією основних принципів та зобов'язань у межах ОБСЄ стосується широкомасштабної збройної агресії проти України.

Це також включає незаконну окупацію та спроби анексії Криму і м. Севастополь, а також викрадення та незаконне утримання українських громадян у росії та тимчасово окупованому Криму. Використання інструментарію ОБСЄ та заходів для припинення агресії РФ і відновлення порушених прав є найважливішим аспектом дій України.

Підтримка ОБСЄ та держав-учасниць

Забезпечення підтримки з боку ОБСЄ та держав-учасниць є критичним для діяльності України в захисті суверенітету та територіальної цілісності. Це включає фінансову та організаційну допомогу, а також упровадження необхідних реформ для зміцнення позицій країни у контексті міжнародних відносин.

Пріоритетні питання на порядку денному ОБСЄ

Забезпечення присутності на порядку денному ОБСЄ питань, що є пріоритетними для України, включає припинення порушень принципів та зобов'язань ОБСЄ через агресію Росії, відновлення довіри, потребу мирного врегулювання конфліктів, розвиток інструментарію ОБСЄ у запобіганні конфліктам, оновлення засобів зміцнення довіри та безпеки, забезпечення свободи слова та захисту прав людини, а також боротьба з пропагандою.

Залучення експертного потенціалу ОБСЄ

Для реалізації програми внутрішніх реформ в Україні важливо залучати експертний потенціал ОБСЄ. Це може бути досягнуто через розширення проектів практичної допомоги та співпраці з експертами організації.

Урегулювання "заморожених" конфліктів

Важливим завданням є врегулювання конфліктів у так званих "заморожених" регіонах, таких як Придністров'я (Молдова), Абхазія та Південна Осетія (Грузія) та Нагірний Карабах (Азербайджан).

Реформування ОБСЄ

Україна пропонує реформування ОБСЄ для підвищення її ефективності. Це включає збалансування трьох вимірів діяльності, удосконалення роботи польових операцій та миротворчої діяльності, забезпечення географічної рівності в кадровій політиці та переосмислення участі Росії у світлі систематичного зловживання консенсусною основою прийняття рішень в організації (Організація з безпеки ..., 2022).

Місія спостерегачів Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) на російських пунктах пропуску "Гуково" і "Донецьк" виникла внаслідок угоди, сформованої Берлінською Декларацією від 2 липня 2014 р., підписаної міністрами закордонних справ України, Франції, Німеччини та росії. Ця угода передбачала доступ міжнародних спостерегачів до російської території для моніторингу пропусків через російсько-український кордон "Донецьк" та "Гуково".

Рішення про створення Місії було прийнято 24 липня 2014 р., і до 30 вересня 2021 р. 22 спостерегачі здійснювали регулярний моніторинг на цих пунктах пропуску. Однак, незважаючи на обмеження, накладені російською стороною, моніторинг на кордоні мав важливе значення для виконання Мінських домовленостей. Це обумовлено прямим зв'язком між моніторингом режиму припинення вогню та контролем на українсько-російському кордоні, що визначено в пункті 4 Мінського протоколу.

Наступною важливою метою було забезпечення постійного моніторингу на кордоні, що вказано в Мінському протоколі, разом із створенням безпекових зон у прикордонних районах України та росії. Проте через блокування росією рішення продовжити мандат Місії після 30 вересня 2021 р. діяльність Місії була припинена.

Україна рішуче засудила таку деструктивну позицію росії, розглядаючи її як свідчення намірів продовжувати постачання зброї, військового обладнання і військ на тимчасово окуповані території в Донецькій та Луганській областях (Організація з безпеки ..., 2022).

У 1994 р. в Україні діяла Місія ОБСЄ, діяльність якої спрямовувалася на стабілізацію ситуації в Автономній Республіці Крим. Завершення роботи Місії в 1999 р. було визнано успішним виконанням покладених на неї завдань, що стало унікальним випадком для ОБСЄ.

У червні 1999 р. був створений Координатор проектів ОБСЄ (КПОУ) в Україні як нова форма співробітництва між Організацією та Україною. Його діяльність базується на мандаті, затвердженому рішенням Постійної Ради ОБСЄ, та Меморандумі про взаєморозуміння між Урядом України та ОБСЄ. КПОУ адмініструє проекти, розроблені відповідно до пріоритетів, визначених Україною.

Основні напрями діяльності КПОУ включають підтримку подолання наслідків агресії Російської Федерації, демократизацію та належне управління, верховенство права і прав людини, її безпеку. Серед конкретних проектів – розвиток громадянського суспільства, підтримка виборчих процесів, зміцнення верховенства права, боротьба з торгівлею людьми, реформування судової системи та підтримка екологічної безпеки.

Цей комплексний підхід КПОУ забезпечує успішну реалізацію проектів у різних сферах, сприяючи утвердженню демократії, прав людини та стабільності в Україні.

Через деструктивну позицію російської федерації мандат Координатора проектів ОБСЄ в Україні не було продовжено на наступний період. Наразі формат відповідної співпраці України з ОБСЄ опрацьовується в двосторонніх консультаціях із залученням партнерів.

Україна активно взаємодіє з інститутами Організації, зокрема з Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин, Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ та Представником ОБСЄ з питань свободи ЗМІ.

Взаємодія з Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин включає роботу над законодавством України щодо прав раніше депортованих осіб та мовної політики. Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ бере активну участь у моніторингу виборчих процесів в Україні, а також здійснює місії оцінки стану дотримання прав людини.

У контексті реагування на агресію російської федерації Бюро здійснює моніторинг та документування порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини під час війни проти України. Його діяльність реалізується на основі загального мандата як автономної інституції ОБСЄ, що має на меті моніторинг та підтримку держав-учасниць у людському вимірі, включаючи реагування на порушення міжнародного права та прав людини. Після фази дистанційного спостереження Бюро зараз розгорнуло монітори на місцях в Україні та за її межами, щоб забезпечити детальний аналіз порушень та сприяти відповідальності за них (Організація з безпеки ..., 2022).

Крім того, 3 березня та 2 червня 2022 р. 46 держав-членів ОБСЄ разом із Україною застосували Московський механізм у людському вимірі для встановлення порушень міжнародного гуманітарного права, зокрема унаслідок умисних та невинуватих нападів на цивільне населення і цивільну інфраструктуру під час вторгнення росії в Україну. Це стало першим в історії ОБСЄ випадком використання цього механізму на запит такої великої кількості країн-ініціаторів. Два

звіти Місії експертів Московського механізму ОБСЄ були оприлюднені 13 квітня та 14 липня 2022 р.

Висновки цих звітів чітко свідчать про те, що російська федерація скоїла масштабні порушення, які не мали аналогів в Європі десятиліттями. Зазначається необхідність термінових заходів для припинення агресії росії. Звіти визнають окупацію росією окремих районів Донецької та Луганської областей України з 2014 р. Також зафіксовано значну кількість порушень міжнародного гуманітарного права, міжнародного права у сфері прав людини, воєнних злочинів, злочинів проти людяності й інших злочинів, скоєних росією та її збройними силами під час триваючої війни проти України.

Росія відмовилася співпрацювати з місіями експертів, що є чітким свідченням визнання РФ повної відповідальності за загарбницьку війну проти України та її наслідки.

Україна приділяє велику увагу розвитку конструктивного діалогу з Представником ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, Координатором економіко-довгільної діяльності ОБСЄ та спеціальними представниками Діяльного голови ОБСЄ (Організація з безпеки ..., 2022).

Висновки цих звітів однозначно підтверджують, що порушення, які були скоєні росією, мають такий масштаб, якого міжнародне співтовариство не бачило в Європі протягом десятиліть. Тривалі та систематичні порушення гуманітарного та правозахисного законодавства, воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні російською федерацією та її збройними силами під час непримиренної війни проти України, вимагають термінових заходів міжнародної спільноти для припинення дій держави-агресора.

Важливо відзначити роль України у зміцненні енергетичної безпеки Європи та підвищенні стабільності європейського енергосектору. Він відзначив, що Україна має потужну електроенергетичну сферу та експортний потенціал, які можуть сприяти диверсифікації та безпеці постачання та зберігання природного газу для Європи.

Україна може вирішити питання зростаючого попиту на електроенергію завдяки потужній атомній енергетиці та значному потенціалу відновлюваних джерел енергії. Крім того, важливими є на перспективі розвитку інноваційних напрямків, таких як воднева енергетика та біоенергетика, які можуть сприяти сталому розвитку енергосектору.

Такі заходи та обговорення визначають Україну як ключового учасника у формуванні нових стратегій енергетичної політики Європи.

Важливо, що Україна виносить із воєнного конфлікту, що її безпека не залежить від непридатності НАТО допомоги. Проблема полягає в тому, що, крім заклику до країн-членів надати допомогу Україні, Альянс також намагався утримати образ миролюбного союзу, який уникав прямого конфлікту з ядерною державою. Виявляється, що Україна залишилася поза рамками Альянсу та практично припинила зусилля щодо набуття членства в ньому, зосереджуючи увагу на утопічному Договорі про гарантії безпеки як альтернативі. Видається, що зміна підходу української влади та звернення за прискореним вступом до НАТО свідчать про кон'юнктурність Офісу Президента та його вплив на владу в Україні.

Проте членство в Європейському Союзі визнається як важливий етап для розвитку України, хоча воно не гарантує її безпеки. Це особливо важливо для країн Європи, розташованих на кордонах з росією або неподалік від неї, таких як Фінляндія і Швеція, які виявили бажання приєднатися до НАТО. Причина в тому, що безпекові можливості ЄС переважно фокусуються на

цивільній безпеці, і в справах військової безпеки ЄС розраховує на НАТО (Мітраєва, 2008).

Протягом понад 30 років Україна пройшла складний шлях співробітництва з НАТО та ЄС. Цей процес розпочався з визнання незалежності України у 1991 р., після чого було підписано Хартію про особливе партнерство з НАТО та Угоду про партнерство і співробітництво з ЄС у 1994 р., а в 2014 р. укладено Угоду про асоціацію з ЄС. У 2020 р. Україна отримала статус партнера НАТО з розширеними можливостями, а в 2022 р. – статус кандидата на членство в ЄС. Цей процес супроводжувався різними викликами, такими як суперечки зі співдружністю Незалежних Держав, Організацією договору про колективну безпеку, Євразійським економічним співтовариством та іншими аспектами. Незважаючи на це, сьогодні поглиблення інтеграції з НАТО та ЄС визнається як пріоритетна мета державної політики, закріплена в Конституції України.

Тривалий характер цього процесу обумовлений як факторами, пов'язаними з НАТО та ЄС (напруження у зв'язку з економічним тягарем внаслідок можливого вступу України, небажання конфліктувати з росією, втрата політичної єдності між країнами-членами), так і в самій Україні (нестабільна протягом більше 30 років державна політика та громадська підтримка, відсутність консолідованої політичної волі, неефективність у впровадженні реформ у секторі правоохоронних органів, боротьбі з корупцією та інші аспекти) (Мітраєва, 2008).

Війна суттєво змінила динаміку євроінтеграційного процесу. Погляди західних країн на причини кризи у світовому порядку та підходи до створення нового світового ладу, а також роль НАТО, ЄС та України зазнали значних змін. Відбулися кардинальні зміни внутрішніх умов України. Євроатлантична орієнтація її зовнішньополітичного курсу була остаточно підтверджена, а підтримка суспільства значно зросла. Допомога від західних партнерів дає змогу Україні швидко адаптуватися до стандартів НАТО та ЄС. Успішне виконання вимог, пов'язаних із присвоєнням статусу кандидата на членство в ЄС, сприятиме реалізації Розділу 1 стандартного Плану дій з набуття членства в НАТО (ПДЧ). З урахуванням усього цього претензії України на прискорене набуття членства в цих організаціях стають перспективними (Мітраєва, 2008).

Україні, з погляду безпеки, не просто надається членству в НАТО та ЄС без конкретних зусиль. Отримані нею оборонні здатності та досвід у протистоянні з набагато потужнішим супротивником можуть служити важливим внеском у поліпшення стандартів цих організацій та зміцнення загального безпекового потенціалу.

Починаючи з моменту здобуття незалежності, Україна стикається з різними формами конфлікту з росією — політичним, економічним, енергетичним і культурним "війнами", тепер цей конфлікт перейшов у відкритий збройний стан. Якщо імперський російський режим не припинить своє існування, Україна приречена на тривале перебування в стані конфлікту. Отже, єдиним безальтернативним шляхом для безпекової політики України є приховання під "парасолькою" НАТО. Це зменшує не лише рівень загрози, а й економічне та інше навантаження на Україну завдяки перевагам колективної оборони.

У разі отримання членства в НАТО та ЄС Україна не має наміру бути тільки отримувачем вигід цих структур, особливо у сфері безпеки. Україна може пропонувати значну "додану вартість", таку як захист східного флангу ЄС і НАТО від російської агресії, надання практичного

досвіду протистояння російській агресії для навчання сил, обмін досвідом у сфері кібербезпеки, участь у спільних антитерористичних та миротворчих операціях та ін. (Мітраєва, 2008).

Перебіг російсько-української війни та вражаючі дії України у протистоянні з потужним противником суттєво визначають міжнародну арену, зокрема в євроатлантичному регіоні. Наслідки цього конфлікту відчутні не лише в Україні, а й за її межами, впливаючи на світовий порядок та викликаючи реакцію міжнародного співтовариства. Загалом, ситуація визначається сподіваннями на реалістичну оцінку авторитарного російського режиму та важливості підтримки демократій, що може привести до позитивних змін у міжнародних відносинах та відновлення моралі в політиці.

Слабкі сторони України включають відсутність засобів для стримування агресії та недостатні ресурси для швидкого й ефективного протистояння російському потенціалу. Країна має покладатися на допомогу своїх партнерів, які надають різноманітну підтримку, від стримування застосування ядерної зброї до величезних обсягів військово-технічної, фінансової та гуманітарної допомоги. Однак краще буде розглядати зобов'язання союзників, як передбачено Статтею 5 Північноатлантичного договору, щоб забезпечити надійний захист. При цьому вступ до НАТО та ЄС має визнаватися головним пріоритетом державної політики України, включаючи бюджетну сферу (Мітраєва, 2008).

У цьому контексті країна, користуючись підтримкою інститутів громадянського суспільства, повинна:

- визначити візію майбутньої країни та розробити стратегію для досягнення бажаного суспільного стану, яка включатиме стратегічні цілі та послідовність проміжних результатів;

- спільно з потенційними виконавцями у відповідних сферах розробити плани, програми та проєкти для реалізації стратегії, в яких буде визначено детальний алгоритм дій, графік заходів та просування проміжних результатів;

- реалістично оцінити власні ресурси та, за необхідності, потенційні зовнішні джерела допомоги, ураховуючи фінансові, матеріальні, політичні, кадрові, технологічні та інші аспекти;

- уважно проаналізувати можливі ризики та розглянути засоби для їх усунення чи мінімізації.

Відзначений зміст і послідовність цих етапів є важливими не лише через вимоги стандартів НАТО, а й тому, що вони відповідають фізичній сутності будь-якого цілеспрямованого процесу. Такий підхід визначатиме позицію України як метаорієнтованого суб'єкта, приреченого на важку працю, але гідного поваги, чи то від партнерів, чи то від конкурентів і ворогів.

Дискусія і висновки

У цій статті розглядалася роль України у забезпеченні європейської безпеки, особливо в контексті її співпраці з НАТО та Європейським Союзом (ЄС). Підкреслено, що конфлікт з росією вніс значні зміни у геополітичний ландшафт та визначив важливість безпекового партнерства з Україною для європейського регіону.

Висвітлено, що Україна активно працює над зміцненням своїх оборонних здатностей та сприяє колективній безпеці. Вступ України до НАТО та ЄС розглядається як стратегічний крок, що може забезпечити не лише безпеку країни, а й позитивно впливати на безпеку всього регіону.

Також висвітлено важливість європейської інтеграції для України, при цьому вказано, що членство в ЄС є важливим етапом у забезпеченні безпеки, але не єдиним рішенням. Наголошено, що Україна готова

не лише отримувати вигоди від членства, а й робити суттєвий внесок у безпекові інтереси Європи.

Україна визначена як потенційний важливий партнер для ЄС і НАТО у справі забезпечення стабільності та безпеки в регіоні, пропонуючи свій досвід у протидії російській агресії, участь у спільних безпекових заходах та обмін знаннями у сфері кібербезпеки. Зазначено, що українські зусилля спрямовані на підвищення загальноєвропейської безпеки та сприяння стійкості в регіоні.

Необхідно побудувати в Україні сильну та стійку систему національної безпеки, засновану на розвитку здатностей для запобігання збройній агресії, швидкій адаптації суспільства та держави до змін у безпековому середовищі, мінімізації вразливостей, розвитку взаємовигідних відносин із ключовими іноземними партнерами, зокрема з ЄС і НАТО. Важливо також забезпечити прагматичне співробітництво з іншими країнами та міжнародними організаціями, дотримуючись міжнародного права та захищаючи національні інтереси України.

Покращення здатностей Ради національної безпеки і оборони України у сферах прогнозування та аналізу загроз можливе через інтеграцію (адаптацію) програмного продукту Delta у програмне забезпечення Головного ситуаційного центру при РНБОУ. Delta, розроблений Центром інновацій та розвитку оборонних технологій Міністерства оборони України, являє собою систему ситуаційної обізнаності, призначену для збирання, обробки та відображення інформації про ворожі сили та координації сил оборони. Ця система відповідає стандартам НАТО і використовується для планування операцій, координації з іншими підрозділами та обміну інформацією.

Додавання компоненту активного пошуку та оцінки ризиків і загроз до системи може значно підвищити повноту прогнозу та аналізу безпекової ситуації, а також скоротити час на проведення цих процесів (Мітраєва, 2008).

Список використаних джерел

- Волошин, Ю. О., & Папаяні, С. В. (2015). *Зовнішня політика України в умовах європейської інтеграції: проблеми конституційно-правового забезпечення*. Маріуп. держ. ун-т, Представництво Європ. орг. публіч. права в Україні. Фенікс.
- Лисяк, Т. (2013). Україна в системі європейської безпеки. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива*, 3, 182–186.
- Мітраєва, С. І. (2008). *Європейська безпека і Україна*. <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3708>
- Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) (2022). <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spirobitnictva-v-yevropi>
- Партнерство України з ЄС в безпековій сфері: реальність та перспективи: рекомендації учасників Третього засідання. Робочої групи «Україна – ЄС: на шляху до політичної асоціації». *Національний Конвент України щодо ЄС*. <http://uad.exdat.com/docs/index-612656.html>.
- Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.17 № 1106. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>
- Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України від 16.09.14 № 1678-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1678-18>
- Шевченко, Б. Г. (2021). Країна в міжнародних відносинах 2014–2019. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 4(52). <https://doi.org/10.20535/23085053>
- Шелест, Г., & Сушко, О. (Ред.). *Позиційний документ щодо порядку денного головування України в ОБСЄ у 2013 році*. Одеська філія Національного інституту стратегічних досліджень, Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні. <http://od.niss.gov.ua/content/articles/files/paper-osce-%281%29-0471b.pdf>
- Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Official EN Journal of the European Union. (2014). https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf
- European integration portal. Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union 2015–2020

(2020). https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/aa_implementation_report_2015-2020_eng_final.pdf

Maksak, H., Shelest, H., Koval, N., & Koval, M. (Eds.) (2016). Ukrainian Prism: Foreign Policy 2015. *Analytical study. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism"*. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. 172.

Maksak, H., Shelest, H., Koval, N., & Koval, M. (Eds.) (2018). Ukrainian Prism: Foreign Policy 2017. *Analytical study. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism"*. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2018. 224.

References

Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. *Official EN Journal of the European Union*. 2014. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf

European integration portal. Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union 2015–2020. 2020. https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/aa_implementation_report_2015-2020_eng_final.pdf

Lysiak, T. (2013). Ukraine in the European Security System. *International relations and tourism: modernity and retrospect*, 3, 182–186 [in Ukrainian].

Maksak, H., Shelest, H., Koval, N., Koval, M. (Eds.) (2016). Ukrainian Prism: Foreign Policy 2015. *Analytical study. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism"*. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine, 172 [in Ukrainian].

Maksak, H., Shelest, H., Koval, N., Koval, M. (Eds.) (2018). Ukrainian Prism: Foreign Policy 2017. *Analytical study. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism"*. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine, 224 [in Ukrainian].

Mytraieva, S. I. (2008). *European Security and Ukraine: Educational Manual*. <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3708>

National Convention of Ukraine on EU Affairs. (n.d.). Partnership of Ukraine with the EU in the Security Sphere: Reality and Prospects: Recommendations of the Participants of the Third Meeting of the Working Group "Ukraine-EU: On the Path to Political Association". <http://uad.exdat.com/docs/index-612656.html>

On the Implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. Cabinet of Ministers of Ukraine. Resolution № 1106. (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>
On the Ratification of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. Law № 1678-VII. (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/go/1678-18>

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (2022). <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spirovrobnictva-v-yevropi>

Shelest, G., & Sushko, O. (Eds.). (n.d.). Position Paper on the Agenda of Ukraine's Chairmanship in the OSCE in 2013. Odessa Branch of the National Institute for Strategic Studies, Institute of Euro-Atlantic Cooperation, Friedrich Ebert Foundation Representation in Ukraine. <http://od.niss.gov.ua/content/articles/files/paper-osce-%281%29-0471b.pdf>

Shevchenko, B. G. (2021). Country in International Relations 2014–2019. Bulletin of NTUU "KPI". *Political Science. Sociology, Law*, 4 (52). <https://doi.org/10.20535/23085053>

Voloshyn, Y. O., & Papayani, S. V. (2015). *Foreign Policy of Ukraine in the Context of European Integration: Problems of Constitutional and Legal Support*. Mariupol State University, Representation of the European Public Law Organization in Ukraine. Phoenix [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 29.03.24

Прорецензовано / Revised: 18.04.24

Схвалено до друку / Accepted: 30.04.24

Yaroslav TIUTIUMA, Student

ORCID ID: 0009-0000-5077-6470

e-mail: tyutyuma.yaroslav@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF UKRAINE IN ENSURING EUROPEAN SECURITY

Background. *This paper is dedicated to exploring the role of Ukraine in ensuring European security. Key aspects of Ukraine's interaction with European partners and its contribution to addressing contemporary security challenges and threats in the region are examined.*

With the strengthening of geopolitical and economic ties in the modern world, Ukraine's role in European security has become pivotal. In the context of integration into European structures and active participation in international initiatives, Ukraine influences the formation of a secure space on the continent.

Methods. *The research is based on the analysis of diplomatic and political events, the assessment of the effectiveness of Ukraine's interaction with European countries, and the study of strategies and measures aimed at strengthening European security through Ukraine's involvement.*

Results. *The study reveals that Ukraine plays a crucial role in ensuring security in Europe through its active participation in international peacekeeping missions, the development of strategic partnerships with European countries, and the implementation of reforms to enhance the efficiency of its security systems.*

Conclusions. *Ukraine plays a key role in shaping and strengthening European security. Its efforts in collaborating with European partners and participating in international initiatives are significant factors for stability and security in the region, requiring further development and deepening of strategic partnerships.*

Keywords: *Ukraine, European security, geopolitics, joint security initiatives, peacekeeping missions, cyber threats, hybrid warfare.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.